

ŞAMAN MİTLERİNDE DOĞAÜSTÜ VARLIKLARLA EVLİLİK İLİŞKİSİ

THE MARRIAGE RELATIONSHIP WITH SUPERNATURAL CREATURES IN
SHAMAN MYTHS

Atilla BAĞCI

Dr., Halkbilimci, Araştırmacı
atilla_bagci@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 1 Ağustos 2022

Makale Kabul Tarihi: 23 Eylül 2022

Öz

Bazı konuların genel ahlak kuralları ve dinî dogmalar nedeniyle uluorta konuşulması pek hoş karşılanmamaktadır. Özellikle cinsellikle ilgili konular herkesin ilgisini çekmesine rağmen konuşulması ayıp olarak nitelendirilmektedir. Dinî açıdan da adlarının açıkça zikredilmesinden kaçınılan cin, peri vb. gibi bazı varlıklar tabu olarak değerlendirilmektedir. Doğaüstü varlıklarla evlilik ve cinsel ilişki kurulması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Doğaüstü varlıklarla irtibatı ancak özel meziyetlere sahip olan kişiler kurabilmektedir. Şaman mitlerinde bu tür ilişkilerin kurulduğunu gösteren derlemeler mevcuttur. “Şaman Mitlerinde Doğaüstü Varlıklarla Evlilik İlişkisi” başlıklı bu çalışmada hangi doğaüstü varlıklarla, ne şekilde evlilik ve cinsel ilişki kurulduğu ve kurulan bu ilişkilerden neler amaçlandığına dair deliller tespit edilmiştir. Özellikle şaman başta olmak üzere tanrılar sınıfından Ülgen, Erlik, Uлуу-Toyon vb. gibi doğaüstü varlıkların kızları ve oğullarıyla, Esrel, Şulbus, Albıs, Ayılar ve Abaaslar gibi tinsel ruhlarla, dağ, ırmak, toprak, su ve ağaç gibi coğrafi varlıkların iyeleri olan ruhlarla, gökten inen ışıkla, aşağı ve yüksek dünyadan orta dünyaya gelen atlar ve boğalarla sıradan insanlar ve hayvanlar da evlilik veya cinsel ilişki kurabilmektedir. Bu ilişkilerin kuruluş şekli farklılık göstermektedir. Bazen şaman kendi isteğiyle, bazen de istemediği halde zorla veya kandırılarak böyle bir ilişkinin içinde yar alabilmektedir.

Doğaüstü varlıklarla evlilik veya cinsel ilişki kurma fikrinin temelinde tabiatı kontrol ettiğine, onun zenginliklerini, bolluk ve bereketini, doğurganlık ve üreme gücünü yönettiğine inanılan varlıklara hoş görünme, onları memnun etmek ve ihسانlarını elde etme amacı yatmaktadır. Bu varlıklarla ilişki kurarak dünya nimetlerinden kendilerine bolca vermelerini sağlamak; insanlar ve hayvanlar için üreme ve doğurganlık gücü kazanmak hem refah içinde bir yaşamı hem de kendi boylarının devamını garanti altına almak demektir.

Her canlı var olmak, gelişmek ve yarına kalma güdüsüne sahiptir. Hayatın merkezinde üremek ve çoğalmak suretiyle yaşamın devamını sağlamak vardır. İnsanların ve hayvanların doğurganlığı, tabiattaki varlıklar toprak, dağ, orman, nehirler ve denizlerin verimliliği bunu temin edecektir. Yeni doğan insan yavruları geleceğin garantisi ve aynı zamanda yeni iş gücü demektir. Şamanizm inancına göre tabiattaki varlıkları ve meydana gelen olayları kontrol ettiklerine, zenginlik ve ganimetleri istedikleri şekilde taksim ettiklerine inanılan doğaüstü varlıklarla kurulan bu ilişki ve bunun yanında yapılan diğer sunu ve ritüellerle bahse konu zenginliklerden bolca istifade edileceğine ve üreme gücü alınacağına inanılmaktadır. Doğaüstü varlıklarla iyi ilişkiler kurulması, onların memnun edilmesi zenginlik, refah ve boyun devamının garantisini sağlayacağına, memnun edilememesinin ise sefalete, kötülöklere ve yok olmaya neden olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Altay, Yakut, Ülgen, Erlik, kut, kült, mit, şaman, tabu.

Abstract

Some issues are not welcome to be talked about in public due to general ethics and religious dogmas. Although issues related to sexuality, in particular, are of interest to everyone, it is considered a shame to talk about it. Jinn, fairy, etc., which also avoid explicitly mentioning their names from a religious point of view. some assets such as are considered taboo. Sexual intercourse with supernatural beings can also be evaluated in this context. Only people with special virtues can establish contact with supernatural beings. There are compilations that show that such relationships are established in shaman myths. In this study entitled “**The Relationship of Marriage with Supernatural Beings in Shamanic Myths**” evidence was found about which supernatural beings, how marriage or sexual intercourse was established and what was intended from these established relationships. Especially shaman, especially from the class of Gods Ülgen, Erlik, Uluu-Toyon, etc. ordinary people and animals can also have marriage or sexual relations with the daughters and Sons of supernatural beings such as Esrel, Shulbus, Ayııs Albis and ancestors, with the spirits that are the gods of geographical beings such as mountains, rivers, earth, water and trees, with the light that descends from the sky, with horses and bulls from the lower and upper world to the Middle world. The way these relationships are established varies. Sometimes the Shaman can get injured in such a relationship by force or deception, sometimes by his own will, and sometimes by unwillingness.

At the heart of the idea of marriage or sexual relations with supernatural beings is the purpose of appearing pleasant, pleasing them and obtaining their bestowals to beings who are believed to control nature, control its wealth, abundance and fertility, power of fertility and reproduction. By associating with these beings, ensuring that they give themselves plenty of World blessings; gaining reproductive and fertility power for humans and animals means guaranteeing both a life of prosperity and the continuation of their own height.

Every living being has the drive to exist, thrive and stay tomorrow. At the center of life is to ensure the continuation of life by reproducing and reproducing. The fertility of humans and animals, beings in nature, the productivity of land, mountains, forests, rivers and seas will ensure this. Newborn human Cubs are a guarantee of the future, as well as a new workforce. Shamanism beliefs, entities and events in nature to check the riches and spoils the way they want this relationship with supernatural beings and the rituals they believed Taksim and in addition other offerings of the wealth and power will be in question with urume it is believed that a big benefit will be received. It is believed that establishing good relations with supernatural beings, their satisfaction, will guarantee wealth, prosperity, and the continuation of the neck, while their inability to be satisfied will lead to misery, evil, and extinction.

Keywords: Altay, Yakut, Ulgen, Erlik, kut, cult, myth, shaman, taboo.

Giriş

Her toplumda tabu olan, ulu orta konuşulması, adlarının zikredilmesi uygun olmayan konular ve varlıklar vardır. Genel ahlak kuralları ve dinsel kaideler bu konuların ve varlıkların tabu olarak kalmalarını gerektirir. *Tabu, yasak, ayıp* olarak nitelenen konular halk arasında daha fazla ilgi çekmektedir. Erkek - kadın, genç - yaşlı, köylü - kentli, toplumun hangi kesiminden olursa olsun cinsellikle ilgili konular bütün bireylerin ilgisini çeker, zira her bir birey bir cinsiyete sahiptir ve kendisi iki farklı cinsiyetin (erkek ve dişi) birleşmesiyle oluşmuştur. Her canlı, insan, hayvan ya da bitki, mutlak surette hayata tutunmak, yaşamını devam ettirmek ve neslini sürdürmek güdüsüne sahiptir. Bu güdü sonradan kazanılmayıp, bizzat yaratılıştaki canlılığın cevherine yerleştirilmiştir. Bu güdü aynı zamanda varlığın canlılık cevheridir. Canlılardan sadece insanları bağlayan inanç konusu da yine insanın fitratında olan bir cevherdir; inanç insan dışındaki canlılar için yoktur, varsa da onların nasıl bir inanç dünyasına sahip olduklarını insanlar olarak asla bilemeyeceğiz.

Hemen hemen her insan mutlak surette çevresinde meydana gelen olayları, bütün tabiatı, evreni kontrol ve idare eden çok güçlü varlık veya varlıkların olduğuna inanmaktadır. İnanılan bu varlık ya da varlıklar farklı isimlerle adlandırılmış, soyut ve somut olarak muhtelif şekillerde ve fevkalade özelliklere sahip olarak betimlenerek onlara olağanüstü güçler atfedilmiştir. Atfedilen tüm bu özelliklere ve güçlere sahip oldukları inancı, bu varlık/varlıklara karşı insanlarda hem merak hem de korku duygusunu oluşturmuştur.

Cinsellik ve dinî içerikli bazı terimler ve konuların tabu olması, bu konulara olan merakı daha da artırırken aynı zamanda biraz temkinli

durmayı da telkin etmektedir. Cinsellik konusu uzman hekimler için tabu olamaz. Dinî alanda ise, özellikle olağanüstü güçlere sahip olan ama fiziki cisimleri olmadığına inanılan doğaüstü varlıkların adlarının açıkça zikredilmesi tabudur. Belki söz konusu doğaüstü varlıklarla irtibat kurabildiğine, hatta onlara hükmettiğine inanılan kişiler için bu durum geçerli olmayabilir. Bahse konu kişilerin bu minvalden meziyetleri haiz olduklarına kendileri ve çevrelerindeki insanlar inanmaktadır. Dünya üzerindeki hemen her kültürde ve dinî inanç sisteminde doğaüstü varlıkların varlığına, o varlıklarla da bazı ehil kimselerin irtibat kurduklarına inanılır. Bu irtibat ve ilişkinin çok farklı amaçlar için kullanıldığı noktası da herkes tarafından bilinir ve öyle inanılır.

Evlilik veya cinsel ilişki ve dinî inanç sisteminde uluorta adlarının zikredilmesi tabu olan doğaüstü varlıklar, yani ikisi birden söz konusu olursa, oluşan merak ve ilgi daha fazla olacaktır. Çünkü ifade edildiği üzere cinsellik ve doğaüstü varlıklar her toplumda hemen her bireyin ilgisini çeker, zira bunlar insanların *yumuşak karnı* tabir edilen konulardır. Ancak halkbilim açısından ne cinsellik, ne de doğaüstü varlıklardan bahsetmek, bahse konu varlıklarla cinsel ilişki yaşanması bir tabu, dinî ve ahlaki açıdan yasak, mahrem konu olamaz, olmamalıdır. Halkbilimi var olan, var olduğuna inanılan bir durumu, inancı, ritüeli yargılama ve doğruluğu ya da yanlışlığına dair hüküm verme mekanizması olmayıp, problem olan durum, inanç veya ritüeli bütün unsurları, bağlamı ve sebepleriyle, bağlantıları ve temelleriyle tespit etmek, ortaya çıkartmak gayesi güden bir bilim disiplindir. Bu araştırmada *Şaman Mitlerinde Doğaüstü Varlıklarla Evlilik İlişkisi* konusu üzerinde durulmuştur. Halkbilimi penceresinden bakılarak bahse konu ilişkinin hangi doğaüstü varlıklarla nasıl kurulduğu, kuruluş şekli ve amacı, dünyevi hayata yansımaları gibi noktalara ışık tutulabilecek veriler tespit edilmiştir.

Doğaüstü Varlıklarla İlk İlişki Tesisi

Şamanlık inanç sisteminde kesin sınırları tespit edilmiş tanrı veya tanrılar hiyerarşisi, bir tanrılar panteonu değil, tabiattaki her varlığı ve meydana gelen olayları kontrol eden *ıye, aazi*, yani ruhların olduğu felsefesi vardır. Şaman daha ziyade bu ruhlarla irtibata geçebilir, onlarla istişare edebilir, onlardan bilgi ve talimat alabilir, onlara farklı talepler için başvurabilir. Şamanlık inancında şaman olan kişi henüz sıradan bir insan iken ruhlar tarafından şaman adayı olarak mimlenir, adaylık sürecine tabi tutulur, bu süreçte farklı tecrübeler yaşar, ruhsal sıkıntılara düşer olur, histeriye kapılır, şuurunu kaybeder, süreç sonunda ise ruhlar tarafından *şamanlık vazifesine* yeterli ve uygun bulunursa, kendisine ruhlar "*şamanlık bağıışı*" ihsan ederler, o, şaman olur ve ayin icra etmeye başlar. Şamanın ruhlarla,

yani doğaüstü varlıklarla ilk ilişkisi bu şekilde kurulmuş olur. Bundan sonra gerektiğinde şaman, gerekli olan ruhla veya ruhlarla ilişki kurabilir. Bu ilişkide irtibat şaman ayinlerinde gerçekleşir.¹

Orta Dünya insanı, şaman ya da sıradan insan Yüksek Dünya'ya ve Aşağı Dünya'ya ait varlıklar olan tanrılarla, tanrıların çocuklarıyla, ruhlarla ve bunların dışında muhtelif varlıklarla ilişki kurarlar. Bu ilişki talebi bazen Orta Dünya insanından, bazen de diğer dünya varlıklarından gelmektedir. Orta Dünya insanı, özellikle de şaman hem göksel hem de yeraltı dünyası varlıklarıyla irtibat halindedir.

Şamanlar muhtelif gerekçeler ve amaçlar için şamanlık ayinleri icra ederler. Ayinin amacına uygun olarak da görüşülmesi gereken ruhla irtibat kurarlar. Şaman kimi zaman göksel ruhlarla görüşmek için Yüksek Dünya'ya uçuşlar gerçekleştirir, kimi zaman yeraltı dünyasının ruhlarıyla görüşmek için Aşağı Dünya'ya seyahatler yapar. Şaman tarafından kurulan bu irtibatlar neticesinde söz konusu doğaüstü varlık/varlıklara talebini sunar, söyleyeceklerini söyler veya onlardan malumatlar ve talimatlar alır. Burada araştırma konusu olan ilişkinin niteliği şaman ya da sıradan bir kişinin ruhlarla, ya da farklı adlarla tanımlanmış ve nitelenmiş olsa da, var olduklarına inanılan, hatta adlarının zikredilmesi tabu olan varlıklarla evlilik veya cinsel münasebet kurmalarıdır. Bu noktada dinî ve ahlaki açıdan tabu olan iki konu: “doğaüstü varlıklar” ve “cinsel ilişki” inceleme konusu olmuştur.

Bilindiği üzere her canlı üreyebilmek için kendisine biyolojik olarak uygun canlıya gereksinim duyar: bazı canlılar istisna, canlıların üremesi erkek-dişi cinsin ilişkisiyle ancak mümkündür. Bir canlı türü hem anatomik hem de biyolojik olarak farklı canlı türlerinden biriyle cinsel münasebet kursa dahi normal şartlarda üremeyi sağlamak mümkün olmaz; laboratuvarlarda yapılan genetik denemeler bu kaideyi etkilemez.

Şamanlık inanç sistemi içinde doğaüstü varlıklarla insanların, ezcümle şamanların evlilik veya cinsel ilişki kurdukları, hatta bu ilişkinin meyveleri dahi olduğu bilgilerine rastlanmaktadır. Benzer duyular İslam dairesi içinde olan Anadolu coğrafyasında da mevcuttur.² Benzer inançların Anadolu'da görülmesi Şamanizm geleneklerinin yansıması ve kalıntıları olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir.

¹ Bu ilişkiler hakkında alanda yapılmış sayısız yerinde gözlem ve derlemeler mevcut olup şaman ayinleri hakkında çok geniş bir külliyat oluşmuştur; Şamanizm inanç sistemi, özellikle Sibiryaya ve Sayan-Altay'ın Türk boylarının Şamanizm'i yapılan saha çalışmalarıyla yerinde tespit edilmiştir. Türkçeye çevirisi yapılan çok sayıda kaynaklara da kolaylıkla ulaşmak mümkündür.

² Bkz. Çobanoğlu Ö. “*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*”.

Şamanizm inancında bu araştırmaya delil niteliğinde değerli bilgiler vardır. Bu ilişkiler farklı şekillerde kurulmaktadır. Bazen şaman veya sıradan insan anılan varlıklara yaklaşmakta, bazen de doğüstü varlık yaşanmaktadır. Kurulan ilişkilerin kuruluş biçimleri de farklılık göstermektedir. Bütün bu detaylar kaynaklara müsteniden izah edilecektir.

Bu noktada çok iyi bilinen Dede Korkut Hikâyelerinden “*Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi*” hikâyesinde Basat, Aruz’un çobanının pınar başında peri kızı ile temas etmesinden sonra doğan Tepegöz’ü öldürmesi işlenmektedir.

“...Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı var idi. Adına Konur Koca Sarı Çoban derlerdi. Oğuz'un önünce bundan evvel kimse göçmezdi. Uzun Pınar denmekle meşhur bir pınar var idi. O pınara periler konmuştu. Ansızın koyun ürktü. Çoban kızdı, ileri vardı. Gördü ki peri kızları kanat kanada bağlamışlar, uçuyorlar. Çoban, keçesini üzerine attı, peri kızının birini tuttu. Koyun ürmeğe başladı. Çoban koyunun önüne koştu. Peri kızı kanat vurup uçtu, der: Çoban yıl tamam olunca, bende emanetin var, gel al dedi. Amma Oğuz'un başına felaket getirdin dedi. Çobanın içine korku düştü. Amma, kızın derdinden benzi sarardı.

Zamanla Oğuz yine yaylaya göçtü. Çoban gene bu pınara geldi. Gene koyun ürktü. Çoban ileri vardı. Gördü ki bir kütle yatıyor, parıl parıl parlıyor. Peri kızı geldi, der: Çoban emanetini gel al, amma Oğuz'un başına felaket getirdin dedi. Çoban bu kütleli görünce dehşete düştü. Geri döndü, sapan taşına tuttu. Vurduka büyüdü. Çoban kütleli bıraktı kaçtı. Koyun ardına düştü.

Meğer o sırada Bayındır Han beylerle gezinti için ata binmişlerdi. Bu pınarın üzerine geldiler. Gördüler ki bir alamet şey yatıyor. Etrafına toplandılar. İndi bir yiğit bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Bir kaç yiğit daha indiler teptiler. Teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tekmedi. Mahmuzu dokundu, bu kütle yarıldı. İçinden bir oğlan çıktı, gövdesi adam, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı. Der: Hanım bunu bana verin, oğlum Basat ile besleyeyim dedi. Bayındır Han senin olsun dedi.

Aruz Tepegözü aldı evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi. Memesini ağzına verdi. Bir emdi, olanca sütünü aldı. İki emdi kanını aldı, üç emdi canını aldı. Bir kaç dadı getirdiler, helak etti. Gördüler olmuyor, sütle besleyelim dediler. Günde bir kazan süt yetmiyordu. Beslediler büyüdü, gezer oldu, oğlancıklar ile oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeğe başladı. Hâsılı, halkın bunun yüzünden çok canı yandı, aciz kaldılar. Aruza şikâyet edip ağlaştılar. Aruz Tepegözü dövdü, sövdü, men etti, o dinlemedi. Nihayet evinden kovdu.

Tepegözün peri anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi, oğul sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin dedi. Tepegöz Oğuz'dan çıktı, bir yüce dağ vardı. Yol kesti, adam aldı, büyük

harami oldu. Üzerine bir kaç adam gönderdiler, ok attılar batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrak sapladılar işlemedi. Çoban çocuk çoluk kalmadı hep yedi. Oğuz'dan dahi adam yemeğe başladı...” (Ergin, 2009:206-225)

Bu hikâyede Tepegöz'ün annesi doğaüstü bir varlıktır ve Aruz'un çobanı sonucunun ne olacağını düşünmeden peri ile temas etmesi sonucunda peri gebe kalmış ve vakti gelince doğaüstü özelliklere sahip bir emaneti doğurmuştur. Zamanla bu emanet Oğuz boyunun karşısında büyük bir tehdit ve tehlike oluşturmuştur. Burada görüldüğü üzere çoban, doğaüstü varlık olan peri ile temas etmesi sonucunda başka mitlerde görüleceği üzere sakat veya olağan dışı bir varlık dünyaya gelmiştir.

Yüksek Dünya Varlıklarıyla İlişkiler

Yakut Şamanlığı'nda şamanın “*ine-kıla* “ (vahşi anası) inancı vardır. “Vahşi ana” olağanüstü bir varlık olarak şamanın ilk ilişki tesis ettiği doğaüstü varlıktır, zira henüz doğumunda *ine-kıla* ile ilişki içindedir. Müstakbel şamanı *ine-kıla* doğurmamaktadır, onun doğumunda bulunmaktadır, ancak bazen de yumurtlamak ve üzerinde yatmak suretiyle şamanı dünyaya getirdiği mitler mevcuttur. Burada bir cinsel münasebet olduğuna dair kaynaklarda bilgi tespit edilememiştir, ancak konunun bağlamı açısından bu doğaüstü varlık fevkalade önemlidir. Zira bu varlık anadır, dolayısıyla doğrudan doğurganlığı ve üreme gücünü temsil etmektedir; yani şamanın vahşi-anası yaşamın merkezinde olan bir figürdür.

“Anlatılanlara göre her şamanın “*ine-kıla*” (vahşi-ana) adında, demir buz kırıcısına benzeyen bir gagası, iyi tutan çengel gibi tırnakları ve üç sajen³ uzunluğunda kuyruğu olan vahşi bir anası varmış. Vahşi-ana şamanın ruhunun doğumu, eğitimi aşamasında ortaya çıkarmış ve daha sonra da ancak onun ölümünde geri dönüyor(görünüyor)muş. İne-kıla'nın dönüp şamana görünmesi şamanın öleceği anlamına gelirmiş. Bütün şaman *ine-kıla*'larının aynı renkte ama değişik işaretlere sahip oldukları söylenir. İne-kıla, şamanın “*kutun-sürün*” (ruhu) ile beraber en alt ülkede oturarak, onu akşam ağacının dalında eğitirmiş. Büyük şamanın ruhu ise dokuzuncu (yukarıdan aşağıya doğru) dalda eğitilirmiş (Ksenefontov 2011: 56).”⁴

“Birçoklarının söylediklerine göre Tungus şamanının ‘vahşi-anası’ tüyü dökülmüş, tırnaklı ve sekiz ayaklı, ön tarafından bakınca karnı şiş bir çubuk (dağ karacasına benzer), dişi bir geyik veya ayıya benzermiş. Her şamanın köpek görünümünde 2 tane cini

³ Eskiden Rusya'da kullanılan 3 arşın ya da 2.13 metre değerindeki uzunluk ölçüsü birimi.

⁴ Kaynak kişi: Pyotr İvanov Toyön-Arı Adası. Cobulga, 13 Ocak 1925.

olmuş. Bazen kötü ruhların yaklaşmasını istemediği hastanın yanına köpeklerini, yani cinlerini bekçi olarak bırakmış (Ksenefontov 2011: 59)”⁵

“Şamanlar kuzeyde, uzaklarda kötü hastalıkların kaynağında doğarlarmış. Orada dallarında kuş yuvalarının olduğu melez ağacı olmuş. En büyük şamanlar bu ağacın zirvesinde, orta şamanlar ağacın orta dallarında ve küçük şamanlar ise ağacın en alt dallarında yetiştirilirmiş. Anlatılanlara göre en başta bu ağaca demir tüyleri ve telekleri olan kartal görünömlü büyük bir kuş gelip yuvaya konar ve yumurtlarmış. Daha sonra bu kuş yumurtanın üzerinde, eğer büyük şaman doğacaksa 3 yıl, küçük şaman doğacaksa 1 yıl yatarmış.

Bu kuş vahşi-ana adıyla anılır ve toplam 3 defa ortaya çıkarmış: şaman doğarken, şamanın vücudunun yarılması, yani şaman olma zamanında ve üçüncü kez de şamanın ölümünde.

Şaman (ruhu) yumurtadan çıktığı zaman bu kuş onu eğitilmesi için tek bacağı, tek eli ve tek gözü olan Bürgestey-Udagan adlı kadın şaman-şeytana verirmiş. Bu kadın şaman, şamanı demir bir beşiğe yatırır, onu sallar ve kurumuş kan pıhtısı ile beslemiş.

Beşikteki eğitim tamamlandıktan sonra, geleceğin şamanı onun etlerini parçalara ayıran 3 tane kuru cine verilmiş. İlkönce şamanın başını kesip bir sırığın ucuna asarlarmış. Daha sonra parçaladıkları etlerini sunu olarak her yöne dağıtırlarmış. Burada bulunan başka 3 cin ise şamanın çene kemiği ile hastalık ve kötülüklerin başlangıç kaynağı için fal bakarlarmış. Eğer fal gerektiği gibi çıkarsa o zaman şaman insanları hastalıktan kurtarabilecek demektir. Derler ki, bazen şamanın eti bütün hastalıklar ve kötülükler için yeterli olmazmış, o zaman da şaman o hastalıkla ilgili olarak vücudunun eksik kalan parçası için ancak bir kez *kamlık ayini* yapabilirmiş.⁶

Şayet vücudunun yarılması sırasında onun kemiklerinin eksik olduğu tespit edilirse, o zaman onun eksik kalan kemiklerine karşılık akrabalarından bazılarının ölmesi gerekirmiş. Bazen 9 kişinin öldüğü söylenir.

Bizde Bologur Mihail adında biri vardı. O da (ruhlar tarafından) şamanlık hizmeti için çağrıldı. O, güya kendisinin 5 tane kemiğinin yeterli olmadığını, bunun için de o kadar sayıda kişinin ölmesi gerektiğini söylemiş ve bu kadar insanın ölmesini istemediği için bu daveti kabul etmemiş.

⁵ Nikolay Pavlov Toyön-Arı adası. Yakut, 2.Maljegar naslegine mensup; eskiden Ulus’un bir takım hizmetlerinde bulunmuş, gençliğinde iyi bir şarkıcı ve hikâyeci olup, hoş sohbet ve eğitimsiz ama saygı duyulan yaşlı biri. Börte, 16 Ocak 1925.

⁶ Şaman kültüründe ruhlar tarafından şaman adayının vücudunun yarılması, kendisine tevdi edilecek göreve yeterli olup olmadığını kontrol edilmesi inancı, İslam kültüründe Hz.Muhammed’in göğsünün melekler tarafından yarılması ve kalbinde bulunan küçük bir pıhtı benzeri şeyin temizlenmesi inancını çağrıştırmaktadır.

Daha sonra o kör olmuş. Kör olduktan sonra bir keresinde ormanda içi kof bir melez ağacını devirmiş ve orada çukura şaman kuşu düşmüş (Şaman harmanisine tutunan demir kuş figürü) ve kuş üç kere ötmüş. Mihail kuşu almış ve baltanın dövdüsü (arka kısmı) ile onun kanatlarını ve ayaklarını ezmiş, sonra da onu kütük çukuruna atmış; “Bundan dolayı ruhlar benim ellerimi ve ayaklarımı sakatladılar” diye kendisi söyledi (Ksenefontov 2011: 69, 70).⁷

Burada şamanın “ine – kıla”sı (vahşi anası) mitolojik bir varlıktır. Şamanın doğumu, eğitimi ve son kez ölümü öncesinde peyda olması, açık şekilde hayatın üç geçiş dönemini (doğum, üreme, ölüm) sembolize ettiği görülmektedir. Fiziksel tasviri insanların çevresinde bildikleri bazı nesnelere benzetilmektedir ve bu şekilde insanlar var olduğuna inandıkları bahse konu mitolojik varlığı kafalarında tahayyül edebilmektedir. Bu tasvirler mitolojik bir “varlık”ı, doğaüstü bir “şey”i tanımlamak için kullanılan imgelerdir. Buz kırıcı bir gagaya sahip olması, kuyruk uzunluğunun 3 sajen (2.13 m) olması, ine-kıla'nın bilinen, sıradan bir varlık olmayıp başka bir âleme ait olduğunun kanıtlarıdır. İne-Kıla olağanüstü özelliklere ve güçlere sahip mitolojik bir varlık olduğu için dilediği zaman bulunduğu mekândan insanların dünyasına gelmekte ve işi bitince gitmektedir. Şamanın şaman atalarının bu varlıkla nasıl bir ilişkisi olduğu hakkında mitlerde herhangi bir bilgi henüz tespit edilememiştir. İne-kıla özellikleri bakımında Yüksek Dünya'ya ait bir varlıktır.

Göksel varlıklarla evlilik kurmak Türk mitolojisinde en sık görülen ana motiflerdendir. Bunun temeli de Gök Tengri inancının varlığı, Tengri'den kut alınması inancıdır. Ülgen'in kızıyla evlilik, Oğuz Kağan'ın gökten ışık huzmesiyle gelen kızla evlenmesi, gökten gelen kurttan gebe kalma motifi bu minvaldedir. Örneğin bir Hun efsanesine göre Şanyuyu küçük kızını göklere sunmuş ve kız gökten gelen ata kurttan hamile kalmıştır (Potapov 1983: 100; İnsan ve Toplum 2013: 43).

Yakut şamanlığında da “Uluu Oyun”, yani Büyük Şaman'ın doğuşu efsanelerinde efsanevi şamanların Yüksek Dünya'dan gelmiş olan “Uluu Toyon'un oğlu” ruh ile bakirenin cinsel birlikteliğinden, ya da kocalık vazifesini yerine getiremeyen ihtiyar kadının kocasını öpmesinden doğdukları anlatılarına rastlanmaktadır. Buryatlarda ve eski Moğol step halklarında büyük krallar ve şamanlar bir kızdan veya kadından, dolu tanesinden, güneş ışığından, gökten gelen kurtla ilişkiye giren kadından doğarlar (Ksenefontov 2011: 143, 144).

⁷ Aleksandr Lukin, Batı-Kangal ulusu, Matsık naslegine mensup, 66 yaşında, kendi boyu arasında yaşamış, eğitimsiz bir Yakut. 11 Şubat 1925.

Yakut şaman mitlerinden birinde anlatılanlara göre eski zamanlarda Mitahtsah'da⁸ çok güzel bir kız yaşamış. Bu kız onurunu korumuş ve uzun süre evlenmemiş. Bir sabah kırsak yılkısını aramak için evden uzaklaştığında aniden, daha önce hiçbir yerde görmediği bir adam ile karşılaşmış; adam beyaz bir atın üzerinde olduğu halde doğu tarafından geliyormuş. Atın üzerindeki yolcu kızın etrafında dolanmış ve “Nereye gittiğini?” sormuş. “Kırsakları eve götüreceğim” diye cevap veren kıza, adam “Senin kırsakların çok uzaklarda, işte oradalar. Haydi oraya kadar sohbet edelim” demiş adam ve kızın evli olup olmadığını sormuş. Kız da “Hayır evli değilim, ama bunu neden soruyorsun?” diye karşılık vermiş. Adam bunun üzerine: “Ben de evli değilim. Sen benimle evlenir misin?” diye sormuş. Kız ise “Benim bunu anneme ve babama sormam gerekir, eğer onlar kabul ederlerse neden olmasın!” demiş. Böyle karşılıklı olarak hoş bir bağlantı kurmuşlar. Daha sonra adam: “Sen, beni yakın çevrene kabul ettin, kendini biraz acele vermiyor musun? Sen evlenmek için kimi kabul ettiğini biliyor musun? Beni tanıyor musun?” demiş. Kız adama “tanımıyorum, ama sen benimle evleniyorsun!” deyince, adam “Hayır ben yurduma dönüyorum, sadece senin adın için indim! Ben dünyanın yukarısında yaşayan Hara-Suorun'un⁹ öz

⁸ Mitaah, Lena ve Sina nehir akıntısı Viluy arasındaki platoda yerleşmiş olan Batı Kangal naslegi (köyü).

⁹ “Hara-Suorun” kadim Yakutların çok sayıdaki tanrılarından birinin adıdır: “Hara-Kara, Suorun” (suor - karga) kelimesinden teşekkül etmiştir. Bahadırılık hikâyelerinde bu Tanrı “Menge-Suorun” ya da “Beke-Suorun” diye adlanmaktadır. “Menge (Beke)” genellikle gökten davet edilenin sıfatıdır; “menge” veya “mengie hallaah” derler. Eski devirlerde “menge-tangara” (Tangara, şimdi Tanrı olarak kullanılmaktadır ancak bir zamanlar gökyüzü manasını taşımaktaymış) derlermiş. Betling bu kelimeyi haklı olarak Moğolca “mungke” yani “sonsuz” kelimesine dayandırmaktadır; ondan sonra Pekarskiy ise bu kelimeyi kendi sözlüğüne almıştır. Ancak günümüz Yakutlarında “menge” kelimesi anlamını yitirmiş; “mengei hallaah”a “yüksek, yüce, erişilmez” anlamını vermektedir. Eğer bir kuş çok yüksekte uçarsa ona “mengie hallaangnga tagısta” yani “yüksek gökyüzüne uçtu (ulaştı)” diyorlar. Yakut mitolojik tasavvurları bu kelimenin “minge” - boğa, at vs. gibi canlıların sırtında giden “miiner” (üstünde giden) anlamına gelen kelimedenden türetildiğini kabul etmeye zorlamaktadır. Bir zamanlar mavi gökyüzü bir aygır görünümündeymiş. İnanışa göre bütün hayvanlar tanrının çift çocuklarını tasvir etmektedir; boğa-gökyüzü ve inek-yeryüzü, daha geç dönemlerde ise bu figürler aygır ve kırsığa dönüşmüş. Burada eski hayvancılık ekonomisine sahip toplumların totem dünya görüşleri görülmektedir. Bu kelime sığırın koruyucusu “Mongol-Toyon” Tanrısı'nın adı olan “Mongol” kelimesinin değişime uğramış hali olmalıdır (Buryatlarda “Mongol”, at ve boynuzlu sığırın koruyucusu olan tanrının adıdır). Efsanelerde anılan tanrıya “Hasıtır-Hara-Suorun, Uluutuyar-Uluu-Toyon” yani “Çılgılık atan (öten) Kara Karga (Kargalar)” ve “Azamet Gösteren Efendi” (bir çoğu Toyon'u, Efendi diye çeviriyor) sıfatlarını taşımaktadır. “Menge” sıfatının daimi olarak kabul edilmesi sonucunda buradan “Menge-Suorun” yani “Gökyüzü Tanrısı” ve daha sonraları yeni tanrı “Ayı Toyon” (birincisinin küçük kardeşidir) ile yaklaştığı sonucuna varılabilir. Günümüzde “Uluu Toyon” Tanrı ile antipod (taban tabana zıt) rolünde olan iblis vahşi gücü temsil etmektedir, yani tanrı iyi gücü, iblis kötü gücü. Fakat bütün dini içerikli efsaneler ve

oğluyum. Sen benden iki tane erkek çocuğa hamile kalacaksın. Birini 10 ay, diğerini 12 ay sonra doğuracaksın. Alacalı bir at derisini saklamalı ve üzerinde yatıp yatmayacağına sen karar vermelisin. Yerleşim yerinde ırmak var, onun altında tayga ile göl arasında sarp bir burun göreceksin. Orada 3 çatallı bir akağaç büyüyor. Ona ulaş ve orada doğur. 2 kuş, kara karga doğacak. Doğar doğmaz öten kargalar uçacaklar ve hemen o akağacın alt dalına konacaklar. O zaman sen elbisenin eteği ile ağaca vurarak etrafını 3 defa dolaş; kargalar takla atarak serilmiş olan derinin üstüne inerler.¹⁰ Bu çocukları deriye sar, iple onu bağla ve kendi yurta'nın (çadırının) sol köşesine, yatağının başındaki *söbürgene*'ye (kiriş) sıkıştır.¹¹ Üç gün sonra onlar artık bebek gibi ağlamaya başlayacaklar ve her ikisi de erkek çocuklara dönüşecekler. Onlardan büyük olanın adını "Caanay-Bıçinkıy"¹² küçüğünün adı ise "Yöksöküleeh-Yörgön"¹³ olacak. İlki 41, ikincisi 40 yaşında şaman olacak. Yöksöküleeh-Yörgön büyüçülük gücüyle kuru otu havada 10 sajenlik bir mesafeyi uçarak geçirecek, Caanay-Bıçinkıy ise geyiği yavrularıyla birlikte oturduğu yerden havaya fırlatacak."

Bu konuşmadan sonra yüksek dünyanın ruhu aniden kaybolmuş, kız ise onun nereye gittiğini anlamamış.

Şimdi oraya yakın bir yerde Bagaragtsah'ta dağlık Mıtaşkiy boyundan Yakutlar yaşamaktadır. İşte tam orada o yıl iki şaman, yani o çocuklar doğmuş. Aynen yüksek dünya ruhunun, yani babalarının anlattığı şekilde eğtilmişler ve ikisi de şaman olmuş. (Ksenefontov 2011: 92, 93).¹⁴

hikâyelerde o, tanrı manasıyla görülmektedir. Yakutlarda çok yaygın olan efsanelere göre karga Uлуу-Toyon'un oğlu sayılmaktadır. Eski devirlerde ona tanrı gibi tapınırlarmış; kargayı öldürmenin cezası da ağırılmış. Ölen bir karganın leşini Yakut yerden kaldırarak bir ağaca koymak ve ona hürmet etmek zorunda imiş. Soğuktan ölmüş bir kargaya ateş ve çakmaktaşı getirilirmiş. Kuzey Yakutlarının hikâyelerine göre o süslendikten sonra yolda kendi kendini yaralayarak ölümden kurtarırmış.

¹⁰ Hikâyecinin açıklamasına göre iç elbisenin altında "sıallıya" (kısa kadın donu) olduğu anlamı çıkıyor.

¹¹ "Söbürgene" Yakut yurtasında (çadır) duvara boylu boyunca konulan iki kiriştir, çünkü Yakut çadırının tavanı meyilli olur ve çadırın ortasında sağlam bir kirişin üzerine kalın bir kütük yerleştirilir; "söbürgene" de çadırı, muhtelif eşyaların konulduğu iki bölmeye ayırır.

¹² "Caanay" Mıtaş naslegi ana boylarından birinin adıdır.

¹³ "Yöksöküleeh - Yörgön" Yakutların arasında, her yerde bilinen efsanevi şamanın adıdır. Bu isim cins isim özelliği taşır. "Yöksökü" - kutsal Şaman kuşu olan kartalın adıdır, "Yörgön" ise sığır derisinden yapılan kamçının (ip) sesi anlamındadır.

¹⁴ İnnokentiy İvanoviç Danilov, 71 yaşında. Batı-Kangal ulusu, 3.Maljejar naslegine Yakut, okur yazarlığı olmayan, hep kendi halkı içinde yaşamış ve gençliğinde bir kez Lensk maden ocağına gitmiş; G.V.Ksenefontov 1.Maljejar naslegine yaptığı seyahatinde onunla karşılaşmış. O ileri yaşına rağmen oldukça dinç ve eskileri iyi bilen usta bir hikâyeciymiş.

Uluu Oyun (Büyük Şaman), Yüksek Dünya'dan gelen Uluu-Toyon'un oğlu olan ruh ile bakirenin birlikteliğinden doğmaktadır. Oğuz Kağan gökten inen bir ışık huzmesi içindeki kızla evlenip üç tane erkek çocuk sahibi olduğu anlatılır destanda. Yakut şaman mitinde Uluu-Toyon'un oğlu, Oğuz Kağan Destanı'nda ise kız gökten inmektedir. Her ikisi de doğaüstü, gerçek dünya dışından başka bir mekâna ait varlıklardır. Gökten gelme motifi kut getirmektedir. Gök Tengri'den kut alınması motifi Göktürk Bengü taşlarında da görülmektedir. Türk budunu üzerine Kağan olarak oturacak kişiye Gök Tengri tarafından kut bahşedilir. Yani Gök Tengri, Türk milleti yok olmasın diye Türk budunu üzerine kut verdiği kişiyi kağan olarak yükseltmektedir. Kağan kaldırma/yükseltme ritüelinde kağan adayı tarafından *yagış* adıyla tanrıya kurban sunulur, bu şekilde tanrı ile iletişim kurulmuş olur, yani aday Tanrı'ya takdim edilir. Tanrı, kağan adayını uygun bulursa onu başından tutar ve yanına yükseltir, bunun amacı da *yarlık, kut, küç, ülüg* ve *il* beratı vermektir. Bu şekilde tanrı tarafından adaya berat verilir ve kağan yapılır, akabinde Tanrı buyruğu ile yeryüzüne indirilir ve halkın kağanı olarak tahta çıkmış olur (Yıldırım 1998: 102-111). Burada tanımlanan Kağan kaldırma ritüeli, şamanın tefini onaylaması için kimi boylarda Ülgen'e, kimi boylarda yüksek ruha sunması ritüeli ile aynılık göstermektedir (Potapov 1947: 139). Hem kağanlık hem de şamanın tefi için tanrı veya yüksek ruhun oluru, onayı alınmaktadır.

Yüksek Dünya iyiliği, aydınlığı, Aşağı Dünya ise kötülüğü ve karanlığı temsil etmektedir. Böyle olmasına rağmen bazen göksel varlıklar insanlara zararlar da vermektedir. Örneğin bir Yakut mitinde gökyüzünün dokuz tane bakire şamanı vardır ve bunlar insanlara bazı akıl hastalıkları musallat ederler:

Bir zamanlar Çömçöy adında bir prens yaşarmış. Onun oğlu şamanmış ve adı Yüyölen-Kunnaas imiş. Bir yaz mevsiminde "ısiyah" bayramında Şaman Yüyölen-Kunnaas'a kumıs dolu ilk kâseyi vermişler (akabinde tanrılara ve ruhlara ikram). Onun kumısı içtiği anda yukarıda, kıpkırmızı bulutlarda yaşamakta olan kötü ruh "*Deva Iria – Duyaak* [(dişi) Şarkıcı-Duyaak] *arkan* imiş. (Hikâyeci "eski dönemlerde insanlar kötü ruhların nefes alış-verişlerini *arkan* diye adlandırdıklarını, Iria-Duyaak'ın ise değişik donlu atların kendilerine kurban edilmesini isteyen ve insanlara delilik (akıl hastalıkları) veren gökyüzünün 9 tane bakire-şamanlarından biri olduğunu söylemiş). O anda Şaman Yuyölen-Kunnaas kanatlı gök donlu kısırağından fırlamış (Nereye olduğu hakkında hikayeci bir şey belirtmiyor-G.V.K.). Kendi kısırağından alacalı (beyaz ve kara at kılından yapılmış) koşumunu sıyırıp çıkardıktan sonra kendini bir akağaca asmış. İnsanlar onun cesedini bulup gömmüşler.

Iria-Dyuaak bu şamanın ruhunu yukarı götürmüş ve orada kendine koca yapmış. O günden beridir de bu şamanın ruhu insanlardan her sunum gününde kanatlı, beyaz bir kısrakın kurban verilmesini talep edermiş. Eğer tarif edildiği gibi bir kısrak bulunamaz ise, o zaman karnının yanında “emegetteh buuttaah” (özel bir işaret) taşıyan, kanatlı benzer bir kısrak da olabilirmiş.

Yüyoelen-Kunnaas, sunu olarak talep eden yukarı (yüksek) ruhlarının en korkuncu olarak kabul edilir. Ona baş hastalıkları bazen de boğaz ya da sırt (omurilik?) olduğu zamanlar başvuruyorlarmış (Ksenefontov 2011: 187, 188).

Bu mitte ilişkinin başka bir boyutu görülmektedir. Doğaüstü varlık, yani Yüksek Dünya sakini Orta Dünya sakini olan insanı, şamanı kendi dünyasına alarak kendisine koca yapmaktadır. Iria-Dyuaak’ın şamanın ruhunu götürmüş olması yaşanan ilişkinin boyutunu değiştirmeyecektir, zira Orta Dünyaya ait olan şamanın ruhu ile Yüksek Dünya varlığının cinsel birlikteliği görülmektedir. Doğaüstü varlıklardan cinsel arzu, şehvet duygusu ve doğurganlık da alınabilmektedir. Doğaüstü varlık üremenin, üremeyi sağlayan cinsel arzunun ocağı, kaynağı durumundadır, zira dünyadaki iktisadi değeri olan ürünleri, hasatları ve meydana gelen olayları onlara hükmeden ruhlar-iyeler tarafından kontrol edildiklerine inanılmaktadır. Burada bahse konu cinsel arzu ve üreme gücü de yine bahse konu varlıkların uhdesinde bulunmaktadır.

Üreme sağlayan cinsel arzunun alınması için şaman özel ayin yapmaktadır. Yakut şaman inancında “Calın Ilıta” (Cinsel Arzu) ayini¹⁵ şamanın önderliğinde halktan olan katılımla gerçekleşmektedir. Bu ayinin amacı insanlar veya hayvan sürüleri için toprak ananın ruhundan “calın”ın, cinsel arzunun, yani üreme gücünün alınmasıdır. Toprağın ana ve doğurgan özelliğinden faydalanılarak, kadınlar vasıtası ile bu üreme gücüne sahip olunmaya çalışılmaktadır. Toprak ve kadın ne kadar doğurgan-üretken olursa, hayat o kadar güzel, bolluk ve bereketli olacak, bu da zenginlik ve refahı getirecektir. Bu ritüelin temelinde de birçoğunda olduğu gibi iktisadi faaliyet kaygısı yatmaktadır. Bu ayine bütün kadınların katılmadıkları, hatta ayine katılan kadınlarında bazılarının kocaları tarafından tepkiyle karşılandığı, dövüldüğü anlatılmaktadır (Ksenefontov 2011: 243). Kaynak kişinin anlattığına göre şaman ayini şu şekilde icra etmektedir:

Anlatılanlara göre, eskiden şamanlar kadınlara "calın" (cinsel arzulanma gücü) hediye edilmesine atfedilen yer ruhuna özel bir ayin gerçekleştirirlermiş. Ayin yazlıkta yaşayan birkaç ev sahibiyle gerçekleştirilmiş. Ayin hazırlıkları başlamadan haberi

¹⁵ Ayin şamanın torunu olan Mihail Gavorov tarafından (kendisi 61 yaşında olup 2. Oltek nasleği Borogon ulusuna mensup) 21 Şubat 1924 tarihinde G.V.Ksenefontov’a anlatılmıştır.

yayılmış, (ikram etmek için gerekli) yemekler tedarik etmişler ve özel hazırlıklar yapmışlar.

Büyük dalları olan bir ağacın altını ayin yeri olarak seçmişler. Burada toprağın anasının ruhunun onuruna kırmızı kâsesi şeklinde, üst kısmı törpülenerek oyulmuş, yan yana üç direk, direklerin etrafına ağaç filizleri dikerek arasına beyaz ve siyah bükülü ip germişler. Toprak ananın ruhu için ipe hediyeler, at kılı demetleri ve küçük dana ağızlığı asmışlar. Direklerin çevresine “Urasu” (akağaç kabuğuyla kaplı koni biçiminde çadır) dikmişler, bunlar da çitle çevrilmiş.

Belirlenen zamanda halk toplanmış ve davet edilen şaman gelmiş. Kana susamış ve kötü ruhlara sahip olan şaman bu töreni gerçekleştirmiş. Şamana toprağın anasının ruhuna yaptığı seyahatte dokuz kız ve delikanlıdan oluşan dansçılar eşlik etmiş. Bu kızlar ve delikanlılar ellerinde ağaç sopalar tutarak, şamanla beraber dans etmişler. Şaman cübbesini giymiş ve tefini almış. Şaman kamlık (dans) yaparak toprağın anasının ruhuna gitmiş ve "calın"ı hediye etmesi için yalvarmış. Şaman, ilahe'den "calın"ı aldığı anda tokmakla tefi elinde tutarak, at gibi kişneyip dönmeye başlamış ve “horru horru!” diye çılgınlık atmış (“Horuutur” - kısırak veya at sürülerinin kişneme sesleridir). Bu sırada toplanan kadınlar birden gürültülü bir kahkaha atarak at gibi kişnemeye başlamışlar -"inne-sasah!" Kadınlar da at gibi kişneyerek şamana saldırmışlar ve "Oyunu kibingneen barallara yusu", yani onun üzerinde ihtiraslı vücut hareketleri yapmışlar. Onu toprağa devirmişler. Buradaki erkekler şamanı kadınlardan kurtarmış. Ayağa kalkan şaman ısıklık çalmış ve tokmakla daire çizmiş. O zaman kadınlar "Suu dien uoskuyan olorollar yusu", yani kendilerine gelmiş, sakinleşmiş ve yerlerine oturmuşlar. Bu olayda kadınların kan ter içinde kaldıkları, yüzlerinin, kan hücumundan dolayı bakır gibi kızardıkları anlatılır. Bu "calın" almayı şaman, onlarla üç kere tekrar etmiş. Anlatılanlara göre (kızıymış) kadınlar soyunmuş, çıplak olarak şamana saldırmışlar.

Bu insan veya sürü için toprağın ruhundan, "Ol aata daydı iççititten calın ılar, imeng ogustarar" - cinsel ihtirasın veya diğer bir deyişle üreme gücünün alınmasıdır.

Anlatılanlara göre, ağırbaşlı kadınlar böyle bir törene katılmamışlar. Bazı erkekler de karılarını dövmüşler (Şaman törenindeki davranışları yüzünden).

Ayinden sonra at derisinden şapkası olan şaman sırtını şömineye dönerek sedire uzanmış. İçeri girenler diğer sedire oturmuşlar. Babam, şamanın yaşlı karısıyla sohbet etmiş, onun çoğalan ihtiyaçlarını karşılamış. Yaşlı kadın cevaben şöyle demiş: “İşte onun halini görün!” Yaşlı şaman yatar halde, oradakileri önemsemeden kısık sesle konuşmuş. Dedem ise yüksek sesle “İhtiyarı uyandırın, tüccar dostunun oğlu geldi!” demiş. Yaşlı kadın şamanı uyandırmaya çalışmış, birkaç kez seslenmiş. Sonunda yaşlı adam kendisine gelmiş ve sedire otururken “Cuo,

Caa?" (Tam karşılığı değil, ama "Ne, Ne? Ne söylediklerini duyuyorum" demektir) diye bağırır. Sedirde otururken bir atı andırıyormuş (Yakutlar, insanın önemini, sahip olduğu at veya sığır sürülerinin büyüklüğü ile kıyaslarlar).

Şaman birden ocaktan çıplak elleriyle kızgın ökseotunu almış ve şu duayı okuyarak, onu çadırın tavanına vurmaya başlamış:

"Bili min, Suon beeley oyohpun, Körsüyüleser, Bahsi suruksuta, Suon Bayusap, Kelle diyetigit duu?"

Bili Sah kusa, Saru Tangalay, Yölüyü kusa, Yösöh-Bergese, Nalbaan-Tuosakta, Sarasin-Sray?..."

İrer İlbis-a Han tördö, Bu yus nileeh, sagalaah, Kieng Duulaga Hotungna, Hollogos saga kutaalaah uotunan, İlgistieh buolbukut?, Ol hanna tiyde?"

Çevirisi: Şişman Baişev, Benim şişman ve boodur hanımım, zina ilişkisine girdi mi?

Ey gür ve dolgun sesli, Sahova kızı neredesin, başına şapka yerine, kan pıhtısı, gümüş güneş diski, yerine bakır maşrapa, geçiren şeytan kızı, sarı benizli neredesin?..

Sen ki, insanların aklından, gözlerini alamayan İlbis-Han, çeşitli kıyılarla kuşatılmış, saygıdeğer Duulaga yangının alevini söndürmek, için bana gerçekten, söz vermedin mi?"

Bahsitskiy yazıcısı geldi demediler mi? Herkes nereye kaybıldı?

Şamanın bu ayını akşamdan güneşin doğuşuna kadar bütün gece devam etmiş. Dedem de benzer dualar etmiş, ama daha sonraları böyle ayınlar çok nadiren gerçekleşmiş. Daha çocukluğumda Kurbusahsk Naslegi'nde Şaman Muoçay'ın "Habıgal" adındaki bir yazlıkta yetişen çam ağacının altında ayın gerçekleştirdiğini duymuştum.

Toprak ananın ruhuna, sığırların döllü olması için, yaz mevsiminde özel bir ayın icra edilmektedir. (Ksenefontov 2011: 243-244-245).

İktisadi şartların daha iyi olması, hasatta bolluk ve akabinde refah elde edilmesi ancak onları yöneten ve taksim eden doğaüstü varlıkların hoşnutluğunun kazanılmasıyla mümkün olmaktadır. Burada doğaüstü varlık olan toprak ananın ruhunun dışı olması nedeniyle gözetilen bolluk ve döl bereketi için şaman ayın icra ederek, o ruhun *calın*'ı ihsan etmesini sağlamaya çalışır. "Calın" ayinde bulunan kadınlara ruh tarafından bahşedilmiş, şaman da erkek figür olarak bu *calın*, yani cinsel arzu ve üreme gücüne sahip olan kadınların cazibe merkezi olmuştur. Kadınlara yansıyan bu cinsel ihtiras özünde toprak ananın ruhunun cinsel isteği, yani üreme isteğinin cisimleşmiş halini temsil etmektedir. Ruh, Orta Dünya kadınlarının bedenlerine kendi *calın*'ını yerleştirmiş, şaman ile birleşmeye çalışmıştır.

Yakut mitlerinde gök tanrılar grubuna dâhil olan Uлуу-Toyon'un kızları ve oğulları vardır. Uлуу-Toyon en kudretli Yakut şamanlarının atası ve eğiticisi sayılır (Alekseyev 2013: 39). Yakutların inanışına göre tanrılar sınıfında olan ayı'lar göklerde yaşamaktadır. *Ayı* 'lar kendilerine sunulan kurbandan memnun kalırlarsa kut'unu alarak hastalık musallat ettikleri kişinin kut'unu geri verebilir, yani iyilikler de yapabilirler (Alekseyev 2013: 38). Göklerde yaşayan ayı'lardan erkek olanların yeryüzüne inerek kadınlarla cinsel birliktelik yaşayabildikleri, bu tür ilişkiden de genellikle zihinsel engelli çocukların doğduğuna inanılmaktadır (Alekseyev 2013: 40, 83). Göklerde yaşayan ayı'ların atlarından biri yeryüzündeki bir atla çiftleşince "*çiççik*", çirkin tay doğarmış, doğan tayın cinsinin erkek olması evin erkeğinin, dişi olması ise evin kadınının öleceğine delalet edermiş (Alekseyev 2013: 40, 84). Yakut *olonho*'larında adı geçen "Ölör-Ölüyü Luo-Haan" yani "ölüm ve felaket kaynağı Boğa Luo Haan" yeraltı dünyasında yaşamaktadır. Yakut inançlarındaki buna benzer epik yaratık, alında tek boynuzu olan şeytan, iri bir boğadır. Bu boğa-yaratık abaası'ların yaşadığı Aşağı Dünya'dan Orta Dünya'ya çıkarak ineklerle çiftleşir. Bu çiftleşme sonucunda çirkin buzağı doğar, doğan buzağı erkek olursa evin erkeği, dişi olursa evin kadını ölecek demektir (Alekseyev 2013: 64, 83). Boğa ve at motifi aynı motiftir; boğa Aşağı Dünya'dan, ayı'ların atı ise Yüksek Dünya'dan Orta Dünya'ya gelerek cinsel birleşme yapmakta, bu birleşmenin sonucunda doğan yavrunun cinsine göre evin erkeği veya kadının öleceğine inanılmaktadır.

Bir başka mite göre Orta Dünya insanları Aşağı Dünya'ya giderlermiş. Aşağı Dünya varlıkları da aynen Orta Dünya'daki insanlar gibi yaşar, iktisadi faaliyetlerle uğraşmış ama Orta Dünya'dan gelen insanları göremezlermiş. Aşağı Dünya'ya düşen bir insan buradaki kızlara kur yaparmış, kur yapılan kız da hasta olurmuş. Aşağı Dünya halkının da şamanları varmış ve şaman ayin yaparak hasta olan kızı iyileştirir, ona musallat olan Orta Dünyaya ait insanı geldiği yere kovarmış (Alekseyev 2013: 66). Aşağı Dünya şamanı da çok bilinen bir tedavi yöntemini uyguluyor, yani cin, ruh çıkartıyor ve "kötü ruhları" kovuyor, buradaki cin veya kötü ruh ise Orta Dünya insanıdır. Bu tedavi yöntemi birçok inanç sisteminde olduğu gibi Anadolu İslam geleneğinde de çok yaygındır.

Kuzey Yakutlarında *ayı*'lar tarafından şaman olarak seçilen kişi "*Yukarıdan duyulan çingirak sesleri beni rahatsız eder, düşlerim ve fikirlerim dokuz dallı, yedi başlı kayın ağacı etrafında dolaşır. Ben ilk olarak yaratılan Orta Dünya'da şaman seçilmişim*" diyerek kendisini doğuracak anasını ve babasını aramaya başlar ve bir şahine dönüşürmüş. Anasını bulunca da onun bedenine girer ve vakti gelince bebek olarak doğarmış (Alekseyev 2013: 148-149). Burada şamanı doğuracak kadının

gebeliği de yine olağanüstü bir gebeliktir. Müstakbel şaman anasının bedenine girer, ancak bu giriş şekli ve yöntemi belli değildir, yani babası olacak kişi vasıtasıyla mı veya ne şekilde kadının gebe kaldığı bilinmemektedir. Müstakbel şamanın ayı'lar tarafından başka bir dünyada seçilmiş olması, onun doğumunun ve öncesinde anasının gebeliğinin yine doğaüstü yöntemlerle olduğu görülmektedir.

Aşağı Dünya Varlıkları

Şamanlar sadece Yüksek Dünya varlıklarıyla değil aynı zamanda Aşağı Dünya varlıklarıyla da ilişki kurmaktadırlar. Örneğin Altay şamanlık inancında Aşağı Dünyanın hâkimi olan Erlik Han'ın kızları vardır; rivayetlere göre Erlik'in kızlarının sayısı farklılık gösterir, kimi mitlerde iki tane ve adları *Segis Köstüü Kıştey Ene* (Sekiz Gözlü Kıştey Ana) ve *Erke Soltan* (Nazlı Sultan)dır; kimi mitlerde ise kızların sayısı “Erlik Piydin tokuş kızı” dokuzdur (Anohin 2006: 9). Erlik Hanın kızları vakitlerini eğlence ile geçirirlermiş. Ayın yapan şaman onların yanından geçerken şamanı ayartmaya ve onunla yatmaya çabalarlar, sunulan bütün kurbanların da kendilerine ait olduğunu şamana telkin ederlermiş. Eğer şaman Erlik'in kızlarının cilvelerine kanarsa Erlik ve diğer tösler tarafından ölümle cezalandırılırmış. Şaman bu durumu bildiği için Erlik'in kızlarından uzak durmaya, onlarla cinsi bir münasebet kurmamaya özen göstermiş. Fiziksel olarak Erlik'in kızları bir erkeğin kolay kolay arzulamayacağı şekilde tasvir edilmektedir. Şamanı ayartmaya ve yataklarına çekerek onunla ilişkiye girmeye çalışan Erlik'in kızları ifade edildiği üzere çirkindirler, aynı zamanda da “utanmazlar” diye nitelendirilmektedir (Anohin 2006: 9). Erlik'in kızlarının fiziksel tasvirleri şöyledir:

<i>Tamugu yok tolgoştor</i>	- Topuğu yok topuksuzlar,
<i>Şalbarı yok şaltandar</i>	- Şalvarı yok çıplaklar,
<i>Yelim kara keptüler</i>	- Yapışık kara yüzlüler,
<i>Yeltek kara cactuular</i>	- Kara kıvrıkcık saçlılar,
<i>Peş orolgon tulunduu</i>	- Beş örgülü duluklular,
<i>Uyadı yok kajın</i>	- Hayâsız maskaralar,
<i>Yer yarık poloktuu</i>	- Yer yarığı gibi (cinsel) organlı,
<i>Yer mecelik emcektüü</i>	- Tepe gibi tümsek emcekliler (memeliler)
<i>Ködündörüü tatpandajıp</i>	- Götlerini oynatırlar,
<i>Emçekleri pelçendeyip</i>	- Emceklerini sallayıp,
<i>Erlik toğus tüney kara kıs</i>	- Erlik'in dokuz kara kızı (Anohin 2006: 10).

Maaday-Kara destanının kahramanı Erlik'in kızına karısı olmasını teklif eder, hile ile onu almaya çalışır, kendisini babasından, yani Erlik'ten isteyeceğini söyler (İnsan ve Toplum 2013: 225).

Erlık Han'ın kızları ayinde şamanı baştan çıkarmaya çalışırken, Kumandı inancına göre şaman Ülgen'in kızıyla evlilik yapmıştır. Kumandı şaman mitinde büyük şaman Kamenek, Ülgen'in kızını Yüksek Dünya'dan kaçıırır, Orta Dünya'ya getirir, onunla birleşir ve Ülgen'in kızı bu birleşmeden gebe kalır. Ülgen kızının Orta Dünya insanı ile evlenmesine hiddetlenir ve kızını üç kere tekmeler, kız üç tane erkek çocuk doğurur. Çocuklardan *Keley* – kekeme, *Koçu* – iri (koca), *Kurultay* ise aksak olarak doğar. Kurultay, Ülgen'in tarafından Kumandılara usta demirci ve şamanlar vermekle vazifelendirilmiştir (Aleksyev 2013: 50, 103, 133). Kumandı şaman mitlerine göre üreme-bereket ayini *Koça-Kan* adına yapılır. Ayinde akağaç kabuğundan yapılmış *Koça-Kan* maskesini takan kişi ayine toplanan insanlara üreme gücü dağıtır, bu ritüelde kişi bir aygırı temsil eder. *Koçigan* (Koça-Kan), Şorlarda ve Kaçınlerde Ülgen'in oğluyula Gök Tengri'ye sunulan kurbanlık aygırın adıdır. Mite göre Ülgen, onu muvakkat süre için Orta Dünya'ya göndermiştir. Törene katılan boy üyeleri ayinde akağaçtan maskeler ve aygır penisini temsil eden kayın ağacından çubuklar hazır ederler (Simge ve Ritüel 2013: 140). İfade edildiği üzere Yakut şaman mitinde *calın* ritüeli de havanlar ve insanlar için topraktan, taygadan, hâsılı dünyada üreme ve semereli olma gücünü elde etme temeline dayanmaktadır, zira iktisaden semereli olmak her şeyden önemlidir.

Burada görüldüğü üzere şaman Erlık Han'ın kızlarından uzak durmaya, onların cilve ve tuzaklarına kanmamaya çalışırken, Ülgen'in kızıyla evlenme, onunla birlikte olmaya gayret etmektedir; hatta Ülgen'in kızını kaçıırır ve onunla evlenir, doğan çocuklar özürülü olurlar. Çocukların özürülü olması motifi Yakut şaman mitlerinde görülen abası'larla olan birliktelikten kaynaklı özürülü doğum motifiyile örtüşmektedir. Aşağı Dünya veya Yüksek Dünya olması fark etmeksizin, oralara ait varlıklarla cinsel birleşmeden olan meyvelerin tam sağlıklı olmadıklarını söylemek mümkündür. Bir noktanın altını çizmek gerekir, özürülü olma durumu Orta Dünyanın değerlerine göredir, belki de bahse konu doğumlar Aşağı ve Yüksek Dünya varlıkları için özürsüz olarak değerlendirilmektedir.

Altay'ın kimi Türk kabilelerinin ekonomik yaşamı avcılığa dayalıdır. Avcılıkla hayatlarını idame ettiren kabilelerin inancına göre ormanın, dağın, göllerin, hâsılı av hayvanlarının iyeleri onların avda başarı veya başarısızlığını doğrudan etkilemektedirler. Bahse konu iyeleri memnun etmek ve karşılığında da bol av ganimeti elde etmek için avcılar zikredilen iyelerle evlilik ilişkisi kurarlar ve bu evlilik doğanın üretkenlik gücünü, av hayvanlarını kontrol eden ruhlardan bol av ganimeti elde etmeye yönelik sembolik oyun olarak değerlendirilebilir (Simge ve Ritüel 2013: 139).

Dağ Kültü

Türk kültüründe dağ kültü başat kültlerden olup, özellikle Altay Türk boylarının mitlerinde dağ kültünün teşekkülü Şamanizm'in teşekkülünden daha önce olduğu ifade edilmektedir. Altaylılardaki dağ kültünde dağların "tagdag azi" veya "tundıg azi", yani iyeleri/ruhları vardır. Dağ "tagdag azi, tundıg azi", iyesi, yaşlı ve genç kadın ve erkek suretindedir. Onlar sık sık taygada avlanan avcılarını ziyaret ederlermiş. Tagdag azi/ tundıg azi genellikle avcılara genç, çıplak ve iri memeli kadın ve kız suretinde, sırtüstü yatmış halde, yani cinsel birleşmeyi arzular ve hazır halde görünürlermiş. Tagdag azi/ tundıg azi, özellikle avda başarı sağladığı avcılarla cinsel ilişki kurarmış (Potapov 2014: 89-107).

Şor ve Sagay mitlerinde söz konusu doğaüstü varlıklar, insana çıplak kadın suretinde görünmektedirler. Sagay mitlerinde kadın donuna bürünen ruhtan söz edilen anlatılar mevcuttur. Bu ruh Aşağı Dünya varlığıdır ve kendisini gören iki avcıdan birinin peşine düşer, avcıya cilve yapar, onun gıdıklar. Ruh avcıya çırılçıplak kadın suretinde görünür. Avcılar ateş edince kaybolan kadının bir kayanın içine girdiğini görürler ve kayanın yana giderek kayanın içindeki varlıkların konuşmalarını dinlerler. Kayanın içindekilerden birisi yaralanmış azarlamış ve öcünü alacağını söylemiş. Avcılar da oradan kaçmışlar. Bu olayı yaşlı bir adam "o çıplak kadın, yani ruh, avcılarının karşısına çıkar, onlara görünür, adama cilve yapar, eğer bu kadının cilvesine kapılırsa, o adamı öldürür ve öldürdükten sonra onu kendisine koca yapar" diye izah etmiştir (Katanov 1907: 425). Aşağı Dünya varlığı olan ruh don değiştirerek Orta Dünya insanına şehvetli bir kadın suretinde görünmektedir. Çıplak kadın olarak görünme motifi Şor mitlerinde de sıkça görülen bir motiftir. Şor mitinde *sug eezi* (su iyesi, su ruhu) insana çıplak kadın suretinde görünürmüş (Direnkova 1940: 273, Alekseyev 2013: 95).

Tuva şaman mitlerinde doğaüstü varlıklar insanlarla ilişkiye girmeye çalışmakta ve inanişe göre bu varlıklar istedikleri surete bürünebilmektedir. Genellikle bu varlıklar ıssız ve kumluk bölgelerde yaşar, yolcuları gözetler ve karşılıklarına çıkarlar; yolcu eğer erkek ise ona güzel kadın, yolcu kadın ise ona da yakışıklı erkek suretinde görünür ve yolcuyu ayartarak birlikte olmaya çabalamış. Bu doğaüstü varlıklar ön taraftan bakınca gerçek insan gibi görünürmüş, ancak arka taraftan bakınca içleri görünecek şekilde şeffaf imişler (Kon 1934: 23, 24; Alekseyev 2013: 96).

Şor Şamanizm'inde Erlik Han şaman olacak kişiyi tayin eder, ona yardımcı ruhlar verir, vakti gelince de şaman kendisine gerekli olan aksesuarları edinir, bunlar arasında en önemlilerinden biri tef

edinmektedir. Şaman, Erlik'in verdiği ruhları Ülgen'e göstermek durumundadır, kendisine Ülgen de yardımcı ruhlar verebilir. Şamanın edindiği tefin iyesi olan ruhu vardır. Eğer tefin iyesi olan ruh dışı ise şamanın mitolojik karısı sayılmaktadır. Bu ruh Ülgen'in yanında yaşar, Ülgen tarafından şamana yardımcı olarak verilir ve ayin esnasında şamanın yardımına iner. Bu varlık açık tenli ve beyaz saçlı olarak tasvir edilirmiş (Aleksyev 2013: 109). Şamanın mitolojik eşi sayılan Ülgen'in verdiği ruh ile şamanın gerçek karısı arasında kıskançlık ve husumet olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Şor Şaman Apıs tefin iyesi olan eşini karısına göstermiş, karısı kıskançlık yaşamış, bunun üzerine bir süre sonra şamanın karısı ölmüş, tefin iyesi de Ülgen'in yanına Yüksek Dünya'ya çıkmış (Aleksyev 2013: 164, 283). Burada akla gelen soru şudur: Şamanın mitolojik eşi sayılan tefin iyesi ruhla bir cinsel münasebet kurup kurmadığıdır. Gerçek karısının kıskandığına göre böyle bir ilişki söz konusudur, zira şamanın birkaç tane yardımcı ruhları olabilmekte, bunların ayin sırasında şamana yardım ettikleri bilinmektedir, tefin iyesi ruh da onlardan biridir, ancak anlatıya göre şamanın karısı şamanın yardımcı ruhlarından sadece mitolojik eşi olan ruhu kıskanmaktadır.

Katanov'un verdiği bilgilere göre tinsel ruhlar sınıfından olan *şulbus*, tek gözlü ve küçük burunlu bir varlıktır, bunların erkekleri ve dişileri vardır; erkeklerin karşısına dişi şulbuslar, kadınların karşısına ise erkek şulbuslar çıkarmış. Şulbuslar karşısına çıktığı insan ile cinsel ilişki kurmayıp, amacı ona doğrudan zarar vermekmiş. Ancak iyi bir şaman şulbus'a karşı koyabilirmiş (Katanov 1907: 16; Aleksyev 2013: 96).

Şor şaman mitlerinde şulbus olarak adlandırılan doğaüstü varlık Tuva şaman mitlerindeki albıs ile aynılık göstermektedir. Albıs kimi rivayetlere göre çok çirkindir, üst dudağı tavşan dudağı gibi yarık, alt dudağında yaralar vardır. Bu şekilde yapılan fiziki tasvirler Erlik Han'ın kızlarını çağrıştırmaktadır. Albıs erkekle karşılaşınca ona kadın olarak, kadın ile karşılaşınca ise erkek suretinde görünürmüş. Bu da Türk folklorunda yaygın olan *don değıştirme* motifidir. Don değıştirme veya farklı şekil ve bedenlere dönüşebilme doğaüstü varlıkların bir özelliğidir; seslerini de farklı şekillerde kullanabilirler.

Çöön-Hemçik kazası Çıraa Bahı köyünden Kuular Çanzan-Ool isimli kişinin anlattığına göre Sug Bajı köyünden Kuular Tgodugaş adlı şaman derenin sığ yerinden geçerken ansızın iki tane güzel kadınla karşılaşmış ve kadınlar şamanı ortalarına alıp birlikte yatmışlar. Uyanınca kadınlar şamanı Sug Bajı tepesine götürmüşler. Orada bu kadınların ait olduğu albıs'ların köyü varmış. Bu albıs'ları şamandan başka kimseler göremezmiş (Barayeva 2013: 26, 27).

Şulbuslar sahip olmak istediklerine iyi niyetli görünerek yaklaşır ve onu oyuna, eğlenceye çekmeye çalışırlarmış. Eğer ki, bunu başarırlarsa o kişiyi öldürüp kendilerine alırlarmış. Tuva mitinde Bahadır Tevege-Mögö nişanlısını almak için gittiği korkunç Kavında Han'ın yurdunda dokuz yol ağzında dokuz çadırın olduğu yerde dokuz tane sarışın güzel kadın görmüş, kadınlar onu birlikte gölde oynamaya, eğlenmeye çağırmış, Tevege-Mögö de kabul etmiş. Ancak bahadırın atı “*Dur! Ruhunu şulbuslara mı kaptırmak istiyorsun?*” diyerek uyarılmış, kendine gelen bahadır sarışın güzel kadın donunda kendine görünen şulbusları kılıcıyla ikiye kesmiş (Simge ve Ritüel 2013: 154). Bahadır oyun ve eğlenceye kanarak bunun karşılığında ruhunu şulbuslara vermemiş; ruhunu şulbuslara kaptırması kıtlık, ölüm, yoksulluk, sefalet anlamına gelmektedir. Yüksek Dünya ruhları ile kurulan ilişki bereketi, bolluğu, üremeyi, zenginlik ve refahı sembolize ederken, Aşağı Dünya varlıklarıyla birleşmek sefaleti, hastalıkları, kötülük ve ölümü sembolize etmektedir.

Yakut Şamanizm’inde şaman “oyun”, “uluu oyun” büyük şaman demektir. Şaman aslında oynamaktadır. Sahip olduğu doğaçlama yeteneği, entelektüel temeli, dansa, müziğe yatkınlığı onun bu mistik ritüel icra etmesine imkân vermektedir. Şaman ayın sırasında evrenin gizemlerine vakıf olan ruhlarla irtibat kurmak için evrenin derinliklerine, yüksekliklerine seyahatler gerçekleştirir. Şamanın ayinlerini, ayinlerinde yaptığı uçuşları, seyahatleri, yani gizem dolu bu oyunu aslında şamanın “dişi ruhlarla evlilik” kurduğu ve doğanın üretkenliğini içinde barındırdığı şeklinde yorumlanmaktadır (Simge ve Ritüel 2013: 154). İfade edildiği üzere Orta Dünyanın üretkenliğini, bolluk ve bereketini, aynı zamanda kıtlığını ve yoksulluğunu etkileyen, kontrol eden doğaüstü varlıklarla iyi ilişkiler kurarak onların üreme-üretme gücünü alma gayesi her zaman ön planda olmuştur, bu ilişkiyi de ehil olarak şaman gerçekleştirmektedir.

Doğadan üreme gücünü almak için doğayı, doğaya hâkim olan güçleri bir şekilde memnun etmek gerekir. Doğaya hâkim güçlerin rızasını kazanmak, üreme, bolluk ve bereket gücünü almak için onlara kurbanlar sunulur. Bundan başka aynı amaca ulaşmak için toplum adına seçilen erkeklerin sembolik olarak doğa ile evlilik yaptıkları, bu şekilde doğayı kontrol eden varlıklarla yakın ilişki içine girildiği, o varlıklardan hem hayvanların hem de insanların, özünde de mensubu olduğu boyun çoğalmasına, zenginleşmesine ve devamını sağlayacak üreme gücünün alınacağına inanılmaktadır. Bütün bunlar dinî inanç çerçevesinde bir takım sistematik eylemlerle yapılmaktadır.

Türk kültüründe “saban toy” geleneği bu bağlamda değerlendirilebilir, zira bu ritüelle toprak anayı, toprağın hâkim iyisi ruhu memnun ederek

bol hasat kaldırılması gözetilmektedir. Çuvaşlar bolluk ve bereket için ekim öncesinde *saban toy* kutlar (Magnitski 1881: 21, 23); yine aynı amaçla kendi tarlalarının verimi düşük olan köy halkı, komşu ve civar köylerde toprakları verimli olan arazilere gece yarısı giderek, daha önceden damat olarak belirledikleri birini bahse konu verimli araziden, arazinin sahiplerinin haberi olmadan bir miktar toprak çalarak, çaldıkları bu toprakla “*bereketli ve zengin nişanlı, işte akıllı ve yakışıklı damat ile sana geldik; senin zenginliğinin hesap edilemeyeceğini biliyoruz, bizim de damadın sana karşı duyduğu sevginin ve coşkunun derecesini ölçmek mümkün değil*” diyerek sembolik olarak evlendirerek geline, yani toprağa özünde ise toprağın üreme gücüne hâkim olan varlığa yönelmektedirler. Magnitski Çuvaşlardaki toprakla evlen(dir)me geleneğinin şu şekilde icra edildiğini bildirmektedir:

Sin’ze, oy çuge ve s’umur çuge icra edilmesine rağmen yerleşim yerlerinde hasadın verimsizliği devam ederse, Çuvaşlar düğün alayı olarak geceleyin toprağı verimli yakın bir yerleşim yerine, örneğin Şumatov prihodu Yadrinsk kazasına buğday başağı,¹⁶ aynı kazaya bağlı Abızov köyüne ise toprak çalmaya, yani damat ile toprağı evlendirmeye giderler. Bu toprak çalmanın detaylarını rahip D.Hrustalev’in makalesinden aldım.¹⁷ Birkaç yıl mühletince devam eden hasadın verimsizliği nedeniyle yaşlılar büyük pazarlardan birine giderler, yabancı köylülerden uzak bir yerde sohbet etmeye başlarlar, sohbetin mevzusu kesinlikle hasatsızlıktır. Oldukça fazla mülahazalardan sonra yerli üfürükçüler bu işi düzeltmek için uzak yerlerden malum yöntemlerle kendi topraklarına ürün, yani bolluk getirebileceklerini telkin ederler. Bunun üzerinde fazla düşünmeden müşterek kararlar toplumsal çıkar gözetilen bu işe girerler. Öncelikle başkalarına ait araziye gidiş hazırlıkları yapmaya başlarlar ve içki (bira) kaynatmak için köyden malt¹⁸ toplanır; burada önemli olan gidecekler için içki ve meze hazırlığı değil, gelenek icrasında geline, yani toprağa gitmesi gereken dürüst, ahlaklı bir genç, yani damat bulunmasıdır; o olmadan herhangi bir başarı elde edilmesi mümkün değildir. Çuvaşlar bu delikanlının talihtli olmadığını söylerler. O fiziki bakımdan güçlü, sağlam olsa da yaşamının sonraki döneminde pek gün yüzü görmeyeceğine, çok uzun yaşayamayıp erken öleceğine inanırlar. Ancak bu gelenek müthiş (korkunç) olmakla beraber damatlık vazifesi için avcılar bulunur. Gerçek hayatta pek tesellisi olmayan bu korkunç gelecek için damat genellikle yoksul, evsiz yurtsuz yetimlerden olmaktadır. Uygun damat adayı bulununca köyün ileri gelen yaşlılarından birinin evinde yapılan toplantıya

¹⁶ Rus. Ved. 1867 g. No.9.

¹⁷ İzvestia po Kazanskoy Yeparhii. 1874 g., No.1.

¹⁸ Çimlendirildikten sonra kurutularak filizleri ayıklanmış durumda bulunan, bira yapımında kullanılan arpa.

davet ederler, damatlara yapılan iyi geleneğe göre ona giysiler hazırlarlar ve geline/toprağa gidiş için uygun bir zaman tayin ederler. Gidiş gününde yeniden ikramlar başlar ve gece çokünce şarkıcı, müzisyen ve birkaç tane arabadan müteşekkil olan merasim alayı geline, yani komşu yerleşim yerinin verimliği topraklarına gitmek için yola çıkar. Çuvaşlar kendi topraklarının sınırına gelince şarkı ve müzik sesleri kesilir, hatta onlar duyulup, yakalanma ve öldürüleseye sopa yeme tehlikesinden kurtulmak için boyunduruk ve yaylardaki çingırakları dahi ses çıkarmaması için bağlarlar. Ekin ekili tarlaya yaklaştıklarında grup durur ve öndeki arabadan toprağın nişanlısı damat gelenlerin elinin altından sıyrılıp çıkar. Sonra herkes toprağı, yani gelini kaldırmak için kürek ve bellerle hazırlanırlar. En yaşlı Çuvaş, damadın babası yerine geçerek onunla beraber ekili toprağa varır ve konuşmasına başlar: *“İşte yakışıklı ve akıllı damat ile sana geldik, zengin ve değerli gelin senin zenginliğinin sayılamayacağını biliyoruz, damadın sana karşı olan ateşli sevgisine kıymet vermemen olmaz!”* Damat eğilerek toprağı selamlar. İhtiyar konuşmasına devam eder: *“Kıymetli gelin sen de damadı sev ve bizim dilekelerimizi reddetme!”* Damat yeniden gelini-toprağı selamlar. *“Değerli gelin, bütün çeyizlerini, çayırlarıyla tarladan, ırmaklarıyla ormandan yanına al!”* Müteakiben selamlama yeniden yapılırken Çuvaşlar kürek ve bellerle kendi arabalarına toprağı doldururlar, ondan sonra damadı kolları altına alırlar ve öndeki arabaya bindirirler, hepsi köye dönmek için yola çıkar. Kendi arazilerine gelince “valdayçıkları” (çingırakları) çözerler ve tekrar müzik eşliğinde neşeli şarkılar söylemeye, alkışlamaya başlarlar.

Belirlenen yere geldikten sonra yeni evli damat arabadan iner, küreği alır, önce kendi arabasına, daha sonra diğer arabalara yaklaşıp, şöyle der: *“Merhaba benim kıymetli taze gelinim, seni altından, hatta kendi hayatımdan bile daha fazla seviyorum; aşkım sen çeyizini bizim tarlalarımızda, çayırlarımızda, orman ve nehirlerimizde aç!”* Sonra her arabadan kürekle toprak alır ve tarlaya serper/savurur, kalan toprağı diğerleri giderken yol boyunca tarlalara serperler. Bu evlilik geleneğinin devamı akşam ziyafet sırasında sürdürülür, pek sonrasına sarkıtılmaz.

Yadrinsk kazasında aynı yöntemle su da kaçırlır. Onlar da su kaçırmak/çalmak için uzun yaşayamayacak olan yaşlı birini damat olarak seçerlermiş (Magnitski 1881: 42, 43).

Yine aynı amaç gözetilerek su çalındığı, bu geleneğin icrası için fazla yaşamayacağını düşündükleri yaşlı bir erkek damat olarak tayin edilmiş (Magnitski 1881: 43). Bu geleneklerin icrasında şeklen toprak ve suyla bir evlilik ilişkisi gözetilse de özünde toprağın ve suyun iyesi ruhla bir ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Yani Yer-Su inancı görülmektedir. Temsiller ve semboller fiziki ve cismani olarak herkesin farkında olamayacağı, ancak var olduklarına inanılan güçlere giden vasıtalarıdır.

Fiziki varlık olan tarladan alınmış toprak aracılığıyla toprağın iyisi ruha ulaşmaya, onunla evlilik yapmaya, onun ihsanını elde etmeye çalışılmaktadır. Çuvaşlarda başka dünya varlıklarıyla evlilik veya ilişki konusunda ilginç başka inanışlar da vardır, örneğin evlenmeden ölen kızları öteki dünyada dehşetli bir koca ve sonsuz bir yaşam beklemektedir:

Tsivilsk kazası, Stary Şigaley köyü Papazı G.F.Filippov'un anlattığına göre Türlema ve Stary Şigaley ve diğer birçok yerleşim yerlerinde Çuvaşlardaki inanca göre "Eğer bir kız bekareti bozulmadan ölürse, o kız öteki dünyada Esrel'in (ölüm meleği, Azrail) karısı olup onun yanında kalacağına ve çamaşırlarını yıkayacağına, böyle bir geleceğin olacağına inanılmakta; bu inanç nedeniyle de her kız kocaya varana kadar mutlaka herhangi biriyle aşk/cinsel ilişkisi kurmaya ve bekaretini bozmaya yönelmektedir. Çuvaş anneler, bakire olarak ölen kızları için şöyle ağıt yakarlar:

"Ah, Tor, Tor, hirim Esrel arime bol'çe!" (Ey Tanrım, Tanrım, benim kızım Esrel'in karısı oldu!).

Eğer kız bekaretini bozar ama kocaya varmadan ölürse, öteki dünyada kız kocaya varıp çocuk doğuruncaya kadar o kızın memelerini yılanlar emecekmiş, işte bundan dolayı da her kız kocaya varmalı ve bebek doğurmalıdır.

Kız bekaretini kiminle bozduysa öteki dünyada da onun karısı olacağına inanıldığı için her kız evlenmek istediği kişi ile beraber olmaya çabalar. Ancak ailesi onu istemediği biri ile evlendirmek isterse öteki dünyada da istemediğinin karısı olmamak için kız bekaretini kaybetmeyi bir çıkış yolu olarak kullanmış" (Magnitski 141-142).

Çuvaşlarda görülen bu inançların temelinde neslin devamını sağlama gayesi olduğu açıktır. Kızın evlenip çocuk doğurması için dinî motifler kullanılmaktadır. Bunu etkili kılmak için farklı bir dünya varlığı olan Esrel gibi dehşetli bir varlık motifinden yararlanılmaktadır. Esrel, yani Azrail ölüm meleğidir, onun karısı olmak, sonsuza dek onun yanında kalmak, onun işlerini yapmak bir genç kız için oldukça dehşet verici ve fantastik bir gelecek.

Evlenerek çocuk doğurmak hem neslin devamını garanti altına almakta, hem de iş gücüne doğrudan katkı yapmaktadır. Halkın içtimai hayatı sağlam bir ekonomik yapı olmadan pek kolay olmamaktadır. Onun için modern zamanlar öncesinde, makineleşmenin olmadığı dönemlerde insan gücüne dayalı ekonomik sistemde iş gücü önemlidir. Bu iş gücünü sağlayacak kişi de çocuk doğuracak olan kızlar, yani müstakbel annelerdir. Dolayısıyla bir kız ne kadar erken evlenir ve çok çocuk doğurursa, hem ailesinin hem de klanının ekonomik sistemine büyük katkı yapmış olacak ve toplumdaki saygınlığı da daha fazla olacaktır. Bu

noktadan hareketle dinsel motiflerden faydalanılarak, özellikle genç kızlar evlenmeye ve bebek doğurmaya özendirilmektedir, aksi halde kendilerini Esrel'in yanında bir yaşam beklemektedir.

Güney Sibiryası Türkleri şaman mitleri cinselliği bireysellikten çıkartarak onu mitolojide hayatın kutsal kaynağı ve kozmik merkez olarak değerlendirmektedir. Yani cinsellik elbette ki, iki cins arasında yaşanan bireysel ve özel bir ilişki biçimidir, ancak bu ilişkinin asıl önemi ifade edildiği üzere klanın devamını garanti altına almak ve aktif işgücü şeklinde topluma yapacağı etkidir.

Şaman mitlerinde var olan kültürleri birbirinden ayırmak çok da doğru olmasa gerektir. Yani dağ kültürünü, ağaç ve su kültürü, orman veya göl kültürünü, kuş veya ayı kültüründen bağımsız olarak düşünmek, değerlendirmek isabetli olmayacaktır. Örneğin avcı mitlerine göre mitolojik dağın zirvesinde avcılarının atalarının yaşadıklarına inanılan süt gölüyle, yeryüzü ve göğün merkezinde biten altın kavak ağacının doğu yönünde kızıl bir göl bulunmuş, ama bu göl gözle görülmemiş. Bu gölde içinde ruhlarla *kut* ve *yula* yani hayvan ve çocuk ceninlerine sahip “ker balık” yaşamaktaymış. Ker balık, nefesi ile *kut* ve *yula*'yı yer-su'ya (yeryüzünün iyisi ruh), yer-su da onları çadırlarda yaşayan ruhlara vermekte ve bu şekilde insan ve hayvanların soyunun devamı sağlanmaktadır (Karunovskaya 1935: 161-162; İnsan ve Toplum 2013: 80).

Altay şaman mitinde hayatın devamlılığını sağlayan kaynak da yine mitolojik dağdır. Özünde tabiatta bulunan birçok cisim canlıların üremesini etkileyen kaynak ve güç olarak görülmektedir. Altay mitinde bu kaynak dağ iken, Yakut şaman mitinde ise bu kaynak ağaçtır. Evli olmasına rağmen gebe kalamayan kadınlar ormandaki kutsal melez ağacı “arık mas”ın yanına gider ve “*Sana nazar ettim, sana karşı sevgi besledim. Bebeklere ihtiyacım var, bana bebeğini ver. Haydi, sevişelim!*” diyerek bu ağacın iyisinin kendisine doğurganlık vermesini gözetir, bu şekilde ağacın altında yatar uyur, uyandığında ise “kurtçuk, yağla karıştırılmış *çoron*'una (kab) düşer, kadın bu kızı kurtçukla birlikte içer, ayrıca *hamıyah*'tan (kımız) ağaca da serper. Bazı yerlerde beyaz at derisi üstüne üç tane *çoron* konur, gelen kadın ağacın etrafını üç kere dolaşır, sonra altına oturur. Kadının yanında şaman bulunur ve dualar okur. Eğer *arık mas*'ın iyisi kadına erkek cenin vermişse kımızın içine beyaz kurtçuk, kız vermiş ise yeşil kurtçuk düşer. Bazı yerlerde ise kadın kendisi ağaca dokunarak “*uzun ömürlü, sağlıklı ve mutlu evladım olsun!*” diye dua okur, sallanır ve gebe kalacağına inanır (Hudyakov 1969: 191, 192; İnsan ve Toplum 2013: 86). Bu mitteki kurtçuk dölleniş yumurtayı, içine düştüğü *çoron* ise kadının rahmini sembolize ettiği açıktır.

Teleüt inancına göre insan kut'u 4. göksel katta yaşayan gökyüzü sakini-iyesi Enem Yayıçı (Ana Yaratıcı) tarafından insana verilmektedir. Kut, Enem Yayıçı tarafından ana rahmine yerleştirilir ve kızılkurt (kızılkurt, solucan) görünümü alır. Bu herkesin malumu olan cenindir; cenin sonraki dönemde doğal gelişimiyle normal bir insana dönüşecektir. Teleütlerde çocuk olması kut'un gelişi, çocuk olmaması ise kut'un olmayışı şeklinde açıklanmaktadır. Çocukları olmayan anne-baba, Enem Yayıçı'nın isteğiyle kut'tan mahrum edilmiş sayılır ve onlara *Kudı yok kiji* denir. Böyle aileler çocukları için kut hediye vermeleri ricasıyla başka boyların Ülgen'lerine ya da yer ruhları *Ada Kiji* ve *Yö Kan*'a başvururlar. Böyle durumlarda evdeki nüfusun çoğalması *Üytolo baş uçun* (ev dolu baş için) için kanlı kurban sunarlar (Anohin 1929).

Oyrat halk destanında Bahadır Kara-Maas doğumdan itibaren kendisine eş olarak seçilen kadınla eğer birleşmezlerse bu durumun her ikisinin de ölümüne sebep olacağı inancı vardır. Bahadır sedir ağacının gövdesindeki güzel Kümüş-Tana'yı kurtarır, kız da Kara-Maas'a şöyle seslenir:

*Göbek bağımız aynı gün kesilmiş,
Kirpiklerimiz bir titremiş,
Ruhlarımız aynı,
Bahadır, hayatlarımızı birleştirmeliyiz,
Gözlerimin ateşi, göğsümün kanısın,
Kara atlı Bahadır Kara-Maas”* (Oyrat Halk Destanı 1940: 238-241; İnsan ve Toplum 2013: 225)

Sadece kadınlar değil erkeklerin de ağaç ile cinsel olarak birleştiği görülmektedir. Kumandılarda Koço-Kan'da ağaçla birleşme motifi görülmektedir. Ayinde bir erkek, akağaçtan yapılmış maske takar ve elinde de yine ağaçtan yapılmış cinsel organı temsil eden bir figürü tutar. Karşılaştığı insanlarla sembolik şekilde cinsel ilişkiye girer, bu şekilde onlara da kendi doğal erkek üreme gücünden bir miktar vermiş olur (Satlayev 1971: 134, 135, 138; İnsan ve Toplum 2013: 41, 42).

Resim 1. Kumandılarda akağaçtan yapılan ve göksel tanrının oğlu Koço'yu tasvir eden maske (Vadetskaya 2009: 19).

Türk kültüründe ağaç kutsaldır ve hayatın kaynağıdır, yani doğurandır. Şamanizm inancına göre şamanlar mitolojik şaman ağacında yetişirler (Ksenefontov 2011; 47, 59, 69, 81). Şamanizm inancında ağaç evreni kavramaktadır: kökleriyle toprağın altına, gövdesiyle toprağın üstüne ve dallarıyla gökyüzüne uzanır, yani kökleriyle Erlik Han'ın avenesiyle yaşadığı Alt Dünyayı, gövdesiyle insanların ve hayvanların yaşadığı Orta Dünyayı ve dalları ve yapraklarıyla Ülgen'in avenesiyle meskûn olduğu Yüksek Dünyayı temsil etmektedir. Şaman yaptığı ayinlerinde her iki dünyaya uçuşlar, seyahatler gerçekleştirir, oralarda kurduğu cinsel ilişkiler dâhil her türlü ilişkiler vasıtasıyla hayvanlar ve insanlar için üreme gücünü, hastalıkların sağaltılması ve benzeri şekilde insanların yaşamlarına doğrudan etki ettiğine inanılan ihsanlar almaktadır, ya da gelebilecek bazı musibetleri engellemektedir. Çocuğu olmayan kadının gebe kalabilmek için ağaca yönelmesi, yine erkeğin de ağaç vasıtasıyla üreme gücünden insanlara dağıtması inancının kökleri ağaç kültüne dayanmaktadır.

Sonuç

Tespit edilen şaman mitlerinde doğaüstü varlıklarla cinsel ilişki kurulması motifi Türk kültüründeki önemli motiflerden biridir. Bu bağlamda ışık, dağ, toprak, su ve ağacın iyisi ruhlar, Ülgen ve Erlik'in kızları, ruhlar cinsinden şulbus, albıs, şaman tefinin iyisi, Alt Dünya'dan çıkan tek boynuzlu boğa, göklerde yaşayan ayı'ların atları, ayılar, erkek ve kadın suretine bürünebilen varlıklar, şamanın vahşi anası gibi varlıklar, sıkça cinsel ilişki kurulan varlıklardır. Bunların ortak özellikleri tamamen Orta Dünya dışındaki mekânlara ait varlıklar olmaları, istedikleri biçime bürünebilmeleri, insanların ve hayvanların üremesine,

insanların iktisaden refahlarını olumlu veya olumsuz şekilde etkileme gücüne sahip olmaları, kendi istedikleri vakit bazı insanlara görünebilmeleri ve istedikleri nesne ve varlıkları kendilerine mekân edinebilmeleridir. Kendileri memnun edilir, istekleri ve talepleri karşılanırsa insanların refahını sağlayacak bol ganimet ve hasat verebilmeleri, aksi durumda ise sıkıntılar, hastalıklar, yokluklar musallat edebilmeleri de yine onların belirgin özellikleridir.

Bütün bu vasıflar, sebepler ve sonuçlara yönelik inançlar değerlendirildiğinde doğaüstü varlıklarla evlilik veya cinsel ilişkinin asıl amacı, insanların iktisadi bağlamda refahını tesis edecek, soylarının devamını sağlayacak, onların zenginleşmesi için hayvan ve hasat bereketini verecek ve artıracak olan, Orta Dünyanın nesnelere ve meydana gelen olayları yönlendirip kontrol ettiklerine inanılan güçlerin hoşnutluğunu sağlamak ve onlardan ihsanlar ve üreme gücü almaktır. Şamanizm felsefesine göre üremenin, çoğalmanın, bolluk ve bereketin, zenginlik ve refahın, iyi ganimet ve hasadın, aynı şekilde hastalıkların, sıkıntılarının, yoksulluğun, zilletin ve başarısızlığın kontrolü bahse konu güçler olan tanrıların, ruhların, iyelerin uhdesindedir.

Dünyadaki birçok canlı düşünebilmekte, çok basit de olsa alet kullanabilmektedir, insan da bu canlılardan biridir, ancak insanı diğer tüm canlılardan farklı kılan en önemli özellik inançtır. İnsan dışında hiçbir canlının dine ve inanca ihtiyacı yoktur. İlk ve ilkel insandan modern çağın insanına kadar tarihin hiçbir döneminde insanlar dinî inanç olmadan yaşayamamışlardır. Mutlak surette görmedikleri ancak çok güçlü Varlık/Varlıklar olduğuna inanmışlardır. İnsanın cevherinde olan bu inanç belki de sayılamayacak kadar çok çeşitli olmuştur. Bu oluşumlar *din* diye tanımlanmıştır. Buradan hareketle var olmuş her dinî inancın ve felsefenin temelinde insan yaşamının bilinçli ve kontrollü bir düzen içinde insanlara hem iyilik verip yardım eden, hem de zarar verip kötülük eden, insanın bağımlı olduğu güç veya güçler vardır (Şternberg 1936: 3; Potapov 2012: 48). Bu felsefe Şamanizm inancı için de geçerlidir, buna göre Orta Dünyada var olan insan, ağaç, ekin, toprak, su, ateş, dağ, tayga, ırmak, at, balık, kuş vb. gibi her bir varlığın, aynı şekilde yangın, sel, yıldırım, fırtına, deprem ve benzeri gibi meydana gelen her olayın kontrolünü sağlayan bir iyisi, ruhu olduğuna inanır (Potapov 2012: 49). Bu iyeler sürekli olarak Orta Dünya insanlarını takip ederler, onların eylemlerine göre onlara verecekleri döl bereketi, av ganimeti veya benzeri hasadı, sağlığı, iyilikleri veya tam tersi hastalıkları, musibetleri, zararları artırır veya azaltırlar. Onların hoşnutluğunu kazanmak için ise özellikli kişiler ve şamanlar aracılığıyla onlarla farklı surette ilişkiler ihdas ederek anılan varlıkların ihsanlarını almayı gözetirler. Bu varlıklara insanlar tarafından ancak sunular, kurbanlar, saçılar yapıp ikramlarda

bulunulur, istekler ve beklentiler onlara iletilir, kesinlikle onlara karşı bir tehdit, korkutma, zarar verme gibi bir tavır söz konusu olamaz.

Anadolu İslam geleneğinde benzer vasıflara sahip olduğu tasavvur edilen cin, peri, kara conguluz, iblis gibi varlıklara karşı tehdit, korkutma, zarar verme, kovma, öldürme, yakma gibi birtakım eylemler o varlıklar hakkında ehil olduğunu iddia eden kimseler tarafından yapıldığı yaygın şekilde görülmektedir (Çobanoğlu, 2003:50, 75, 78, 115, 230).¹⁹ Ancak Şamanizm inancında ve felsefesinde doğaüstü varlıklara karşı bu türden tavırlar sergilendiği yaygın olarak görülmemektedir. Şaman ancak ruhların yardımıyla insan bedenine hastalığa sebebiyet veren ruhlara karşı tedavi yöntemleri uygulamaktadır. Hayatın gayesi refah ve esenlik içinde yaşamak, klanın devamını sağlamak, yani yarına kalabilmektedir. Bunun da yolu iyi ve kötü olduklarına inanılan doğaüstü varlıkların ihsanını kazanmak ve onların hiddetinden uzak durmaktır. Bahse konu doğaüstü varlıklarla evlilik veya cinsel münasebet kurabilmek de, hem onların ihsanını, hem de zarar gelmemesini temin etmeye hizmet etmektedir. Şamanlar da ve bazen sıradan bir insan da bu ilişkiyi kurabilmektedir.

Kaynakça

- Alekseyev N.A. (2013) “*Türk Dilli Sibirya Halklarının Şamanizm’i*”, Çeviren: Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya.
- Anohin A.V. (2006) “*Altay Şamanlığına Ait Materyaller*”, Çeviren: Zekeriya Karadavut-Jannet Mayermanova, Kömen Yayınları, Konya.
- Anohin A.V. (1929). “Teleütlerin Tasavvuruna Göre Ruh ve Özellikleri”, Çeviren: Atilla Bağcı, TDK Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2017, sayı 44, sayfa 19-34.
- Barayeva J.M. (2013). “*Tuva Şamanizmi*”, Kömen Yayınları, Konya.
- Çobanoğlu Ö. (2003) “*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*”, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (1995). *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 19. Baskı.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı - I*. Ankara, TDK Yayınları.
- Hudyakov İ.A. (1969). “*Kratkoe Opisane Verhoyankogo Okrug*”, Moskova.
- Karunovskaya L.Y. (1935). “Predstavlenia Altaytsev o Vselennyoy”, Sovetskaya Etnografia, 4-5.
- Katanov N.F. (1907) “Nareçie Uranhaytsev, Abakinskih Tatar i Karagasov” Obraztsı Literaturı Turksih Plemen W.V.Radlova.

¹⁹ Bu tarz kişilerin olduğuna dair haberler sık sık yazılı ve görsel basında da yer almaktadır.

- Kon F.Y. (1934). “Predvaritel’nyy Otçot o Poyezdek Soyotiyu”, Leningrad.
- Lvova Y.L.-Oktyabrskaya İ.V.-Sagalayev A.M.-Usmanova M.S. (2013) “*Güney Sibirya Türklerinin Dünya Görüşleri: Simge ve Ritüel*”, Çeviren: Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya.
- Lvova Y.L.-Oktyabrskaya İ.V.-Sagalayev A.M.-Usmanova M.S. (2013) “*Güney Sibirya Türklerinin Dünya Görüşleri: İnsan ve Toplum*”, Çeviren: Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya.
- Potapov L.P. (1947). Obryad Ojivlenia Şamanskogo Bubna u Turkoyazıcnıh Plemen Altaya. // “Trudı İnstitutu Etnografii Akademi Nauk SSSR”. Cilt 1, Moskova - Leningrad, ss. 139-183. Çeviren: Atilla Bağcı, Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2021 / 1: 153-180.
- Potapov L.P. (1983). “Mifi Altaye-Sayanskıh Narodov kak İstoriçeskiy İstoçnik”, Gorno-Altaysk.
- Potapov L.P. (2012). “*Altay Şamanizmi*”, Çeviren: Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya.
- Potapov L.P. (2014). *Altaylılar, Makaleler*. Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Çeviri Eserler Dizisi 03, Çeviren ve hazırlayan: Atilla Bağcı.
- Satlayev F.A. (1971). “Koço-Kan, Starinnie Obryad İsprasenia Plodorodıa u Kumandintsev”, Religioznie Predstavlenia i Obryadı u Narodov Sibiri v XIX – naçale XX. veka, Leningrad.
- Şternberg L.Y. (1936) “Pervobitnaa Religia v Svete Etnografii”, Leningrad.
- Vadetskaya E.B. (2009) “*Drevnie Maski Yeniseya*” Krasnoyarsk-St. Petersburg, Rossiyskaya Akademia Nauk İnstitut İstorii Material’noy Kulturu.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*, Araştırma/İnceleme Yazıları, Ankara, Akçağ Yayınları, I.Baskı.